

اجرای برنامه درسی با الگوی آموزشی انگیزشی

اشاره

در دوره راهنمایی تحصیلی دانش آموزان زیادی به بهانه‌های گوناگون از ورود به کلاس درس طفره می‌روند. اینان دوست دارند وقت خود را در محیط‌هایی غیر از کلاس درس سپری کنند. این رفتارها معمولاً نشان از فقدان انگیزش لازم برای یادگیری درس در دانش آموزان دارد. این در حالی است که اکثر دست‌اندرکاران آموزش اذعان دارند که بین پیشرفت تحصیلی و انگیزش یادگیری رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. یعنی بسیار مشاهده می‌شود که با وجود فراهم بودن تمام شرایط آموزشی مانند کلاس، کتاب، معلم، مدرسه و... باز هم یادگیری، آن‌چنان که باید، اتفاق نمی‌افتد. این مشکل احتمالاً بیشتر به موضوع انگیزش یادگیری دانش آموزان مربوط می‌شود که معمولاً در طراحی‌های آموزشی کمتر به آن توجه می‌شود. یکی از الگوهای بسیار مؤثر و مشهور در این زمینه «طراحی آموزشی انگیزشی کلر» است که هدف از اجرای آن ایجاد انگیزش در یادگیرندگان برای یادگیری بیشتر است که هم در تهیه و تولید برنامه‌های درسی و هم در اجرای آن باید مورد توجه قرار گیرد. در این مقاله، این الگو به منظور استفاده در مرحله برنامه درسی و نیز اجرای موفق برنامه‌های درسی معرفی می‌شود.

استفاده می‌شوند. «طراحی آموزشی را می‌توان تجویز یا پیش‌بینی روش‌های مطلوب آموزشی برای نیل به تغییرات مورد نظر در دانش‌ها، مهارت‌ها و عواطف شاگردان دانست» (لشین، پولاک، رایگلو، مقدمه مترجم: ۵). برای انجام عمل طراحی آموزش به الگو نیاز داریم. می‌توانیم با توجه به هدف، منابع، شرایط، مخاطبان و... الگویی مناسب را به کار گیریم. این الگوها همان‌طور که از نامشان مشهود است، نقشه کار یا طرح از پیش تعیین شده فعالیت‌هایی هستند که طراح آموزشی باید در شرایط متفاوت از آن‌ها پیروی کند تا به نتایج مورد نظر دست یابد. نتایج، شرایط و روش‌های بی‌شماری را می‌توان قصد کرد که در انواع موقعیت‌های آموزشی وجود دارند، بنابراین الگوهای طراحی آموزشی نیز بسیار متنوع و متعدّدند» (لشین و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۵).

ویژگی‌ها و راهبردهای کلی الگوی کلر

کلر معتقد است که انگیزش تحت تأثیر ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های محیطی و مواد یادگیری قرار دارد. کلر در طراحی آموزشی انگیزشی خود نظریه‌ها و راهبردهای انگیزشی را با طراحی آموزشی تلفیق می‌کند و رویکردی کاربردی را شکل می‌دهد که موجب تلاش بیشتر یادگیرندگان برای رسیدن به اهداف آموزشی می‌شود.

اجرائی می‌توان در آن تغییراتی ایجاد کرد و بر حسب نوع کار، انواع متفاوتی دارد» (فردانش، ۱۳۸۴: ۵۴). برای انجام کار به صورت نظام‌مند باید از نقشه‌ای کلی پیروی کنیم. فعالیت‌ها را یکی پس از دیگری انجام دهیم تا به نتیجه لازم برسیم. معمولاً برای این کار به سراغ الگوها می‌رویم و با توجه به هدف مورد نظر الگویی را انتخاب می‌کنیم. هرگاه برای آموزش موضوعی خاص از قبل نقشه تهیه کنیم، در حقیقت طراحی آموزشی کرده‌ایم. برای طراحی آموزشی انواعی از الگوها به وجود آمده‌اند که هر یک با توجه به شرایط خاصی

طراحی آموزشی و الگوی طراحی

برای اینکه یادگیرنده بهتر به اهداف آموزشی دست یابد، معلم باید از الگوهای مناسب طراحی استفاده و شرایط یادگیری مناسبی را فراهم کند. «الگو، نقشه کلی انجام کاری است که بنا بر مقتضیات وضعیت و جزئیات

شود. طراح در ایجاد ارتباط با این سؤال روبه‌رو می‌شود که چگونه باید موضوع درسی را با دانش و تجربه‌های گذشته و فعلی یادگیرنده مرتبط سازد؟ مواردی از راهبردهای ایجاد ارتباط توضیح داده می‌شود:

□ **تجربه:** در مورد اینکه چگونه موضوع آموزش بر پایه مهارت‌ها و دانش فعلی یادگیرنده بنا شده است، توضیح داده شود. قیاس‌هایی به کار گرفته شود که با تجربه گذشته یادگیرنده شباهت داشته باشد. علاقه‌های یادگیرندگان شناسایی بین آن‌ها با آموزش ارتباط ایجاد شود.

علاقه	ارتباط	اعتماد	رضایت
ناهماهنگی و تضاد	تجربه	نیازمندی‌های یادگیری	پیامدهای طبیعی
عینی‌سازی	ارزش در حال حاضر	مشکل بودن	تقویت‌های غیرمنتظره
تنوع	سودمندی آینده	انتظارات	پیامدهای مثبت
شوخی‌طبعی	از پس نیاز برآمدن	نسبت دادن	پیامدهای منفی
پرسشگری و مشارکت	الگوسازی و انتخاب	اعتماد به خود	برنامه زمانی

جدول ۱. راهبردهای انگیزشی (کلر، ۱۹۸۷)

و آهنگ صدای معلم در حین آموزش تغییر یابد. براساس مدت‌زمان توجه یادگیرندگان به درس و با هدف تمرکز حواس آن‌ها بر درس، در آموزش و نحوه ارائه آن تنوع ایجاد شود. هر از گاهی رسانه آموزشی و سبک انتقال درس به‌طور کلی در کلاس عوض شود. مواد چاپی آموزشی به قسمت‌های کوچک‌تری تقسیم شوند و با تعبیه فضاهای خالی سفید در بین متون، تغییر در شکل حروف و غیره به صورت جذابی ارائه شود. مثال: تا حد امکان در کلاس‌های درس از وسایل شنیداری و دیداری استفاده شود. حداقل می‌توان شرایطی فراهم ساخت تا دانش‌آموزان درس را از طریق نوار ضبط صوت گوش بدهند. این نوار می‌تواند باعث جذابیت موضوع درسی شود. البته در استفاده از آن باید هر از گاهی تنوع و تغییر ایجاد کرد.

● **شوخی‌طبعی:** درس با لطفی‌ای جالب شروع شود و در توضیح و خلاصه کردن مطالب درسی از مثال‌ها و قیاس‌های جالب و خنده‌دار استفاده شود.

● **پرسشگری:** به‌طور متناوب در فعالیت‌های کلاسی تکالیف و تجربه‌های مربوط به حل مسئله به کار گرفته شود. فنون خلاقیت برای قیاس‌ها و تداعی‌های غیرمعمول در ارتباط با محتوای درس به کار گرفته شود. به یادگیرندگان اجازه داده شود تا در انتخاب موضوع برای تکالیف کلاسی، پروژه‌ها و سایر تکالیف دلخواه حق داشته باشند.

● **مشارکت:** از بازی‌ها، ایفای نقش و سایر فعالیت‌هایی که مستلزم درگیری یادگیرندگان در فعالیت‌های کلاسی است، استفاده شود.

ب) ارتباط: هر قدر محتوای آموزش با نیازها و تجربه‌های یادگیرنده ارتباط بیشتری داشته باشد، انگیزش یادگیرنده هم برای یادگیری بیشتر می‌شود. در جریان آموزش باید سعی شود که ارتباط منطقی و مناسبی بین این دو برقرار

وی برای ایجاد انگیزش در یادگیری چهار عامل علاقه^۱، ارتباط^۲، اعتماد^۳ و رضایت^۴ را مطرح می‌کند. در مورد هر یک از این عوامل زیر شاخه‌هایی را هم می‌آورد که به صورت خلاصه در جدول ۱ می‌آید.

راهبردهای کاربردی انگیزشی

یکی از ویژگی‌ها و نکات مثبت الگوی کلاسی این است که وی در الگوی خود راهبردها و رویکردهایی کاربردی را برای طراحان بیان می‌کند. کلر (۱۹۸۷) چهار عامل علاقه، ارتباط، اعتماد و رضایت را مطرح می‌کند.

الف) علاقه: از ابتدایی‌ترین مسائل در یادگیری توجه و علاقه به آموزش است. علاقه باعث می‌شود یادگیرنده بر آموزش تمرکز داشته باشد. بنابراین، ایجاد و حفظ علاقه و توجه به موضوع درسی خیلی مهم است. در ایجاد علاقه طراح آموزشی (معلم) با این سؤال مواجه می‌شود که چگونه در یادگیرندگان علاقه ایجاد کنم و از آن مهم‌تر علاقه ایجادشده را تداوم بخشم؟ مواردی از راهبردهای ایجاد علاقه در یادگیرندگان معرفی می‌شوند:

● **ناهماهنگی و تضاد:** واقعیتی که در ظاهر با تجربه گذشته یادگیرنده در تضاد است، بیان شود. مثالی مطرح شود که در ظاهر با مفهوم مورد نظر در تضاد باشد. دو واقعیت یا قاعده به ظاهر درست و منطقی بیان شوند، در حالی که یکی از آن‌ها درست باشد.

● **عینی‌سازی:** ایده‌ها و روابط مهم به صورت دیداری ارائه شوند. در آموزش اصول و مفاهیم از ارائه مثال‌های مناسب استفاده شود. در حین آموزش از حکایت‌های کوتاه و خواندنی، مطالعه موردی و شرح حال و غیره استفاده شود، به طوری که با محتوای مطالب آموزشی مرتبط باشند.

● **تنوع:** در هنگام آموزش از زبان بدن (حرکات بدن)، مکث‌های مناسب و غیره استفاده شود و هر از گاهی تن

هر قدر محتوای آموزش با نیازها و تجربه‌های یادگیرنده ارتباط بیشتری داشته باشد، انگیزش یادگیرنده هم برای یادگیری بیشتر می‌شود

□ **ارزش کنونی:** در مورد ارزش ذاتی یادگیری موضوع با یادگیرندگان گفت‌وگو شود. به آن‌ها توضیح داده شود که چگونه این یادگیری در حال حاضر می‌تواند برای آن‌ها مفید باشد. در این قسمت بر ارزش کنونی این یادگیری بدون ارتباط آن با آینده یادگیرنده تأکید است. برای مثال: معلم از دانش‌آموزان می‌پرسد که یادگیری این قسمت از درس زبان (زمان گذشته ساده بی‌قاعده) چه تأثیری در نمرات پایان سال و پایان ترم آن‌ها دارد. پس از بحث و گفت‌وگو و شنیدن پاسخ‌های دانش‌آموزان درباره ارزش و اهمیت این درس در پایان سال و قبولی دانش‌آموز توضیح می‌دهد.

□ **سودمندی آینده:** در مورد اینکه این آموزش چگونه به فعالیت‌های آینده یادگیرنده مرتبط است، توضیح داده شود. از یادگیرندگان خواسته شود آموزش کنونی را با اهداف آینده خود ارتباط دهند و مشخص سازند که به نظر آنان چه ارتباطی می‌تواند بین آموزش در حال حاضر و اهداف آینده آنان وجود داشته باشد. برای مثال، معلم از دانش‌آموزان می‌پرسد که یادگیری درس زبان در آینده آنان چه تأثیری می‌تواند داشته باشد. پس از بحث و گفت‌وگو و شنیدن پاسخ‌ها، در مورد ارزش و اهمیت این درس در آینده دانش‌آموزان توضیح می‌دهد.

□ **از پس نیاز برآمدن:** فعالیت‌های کلاس درس طوری سازمان‌دهی

شود که برای مسئولیت داشتن، اقتدار و تأثیرهای بین فردی یادگیرندگان فرصت‌هایی فراهم شود. باید شرایطی فراهم شود تا یادگیرندگان بتوانند با داشتن اعتماد متقابل به یکدیگر، در موقعیت‌های بدون خطر، تعامل و همکاری را تجربه کنند.

□ **الگوسازی:** از فارغ‌التحصیلان همان رشته، دوره یا کلاس دعوت شود در کلاس حضور یابند و در جمع یادگیرندگان تجربیات خود را بیان کنند. در این مورد بهتر است از افرادی دعوت شود که خودشان مشتاقانه این دعوت را بپذیرند. در فعالیت‌های کلاسی اگر یادگیرندگانی هستند که زودتر از بقیه تکالیف محول شده را به پایان می‌رسانند، از این افراد به عنوان معاون و کمک‌یار معلم برای کمک و راهنمایی به سایر یادگیرندگان استفاده شود. در مورد موضوع و مطلب درسی با اشتیاق و گرمی و علاقه صحبت شود. برای مثال، می‌توان یکی از فارغ‌التحصیلان موفق همان مدرسه را به کلاس دعوت کرد تا در مورد وضعیت خود و اهمیت درس زبان انگلیسی در آینده شغلی دانش‌آموزان توضیح دهد. از وی خواسته شود برای دانش‌آموزان توضیح دهد که چگونه یادگیری زبان به موفقیت وی کمک کرده است.

□ **انتخاب:** برای رسیدن به اهداف آموزشی مورد نظر روش‌های معنی‌دار به کار گرفته شود. فرصت‌هایی برای

یادگیرندگان فراهم شود تا بتوانند در انتخاب فعالیت‌ها و کارهای کلاسی سهمی داشته باشند.

□ **اعتماد:** «هر قدر فرد بر اساس سابقه و تجربه قبلی خود برای کسب موفقیت بیشتر اطمینان داشته باشد، در عمل نیز به موفقیت بیشتری دست خواهد یافت و برعکس، اگر فرد به دنبال شکست‌های تحصیلی قبلی یا تلقین‌های خود و دیگران از خود سلب اطمینان کند و خود را فاقد توانایی لازم برای کسب موفقیت تصور کند، میزان شکستش افزایش می‌یابد» (فردانش، ۱۳۸۴: ۱۵۴). طراح در طراحی راهبرد اطمینان با این سؤال مواجه می‌شود که آیا یادگیرندگان انتظارات معلم و نیازمندی‌های درس را می‌دانند؟ تا چه حدی یادگیرندگان انتظار موفقیت دارند؟

□ **رضایت:** هر قدر یادگیرندگان از نتایج انجام کاری یا تکلیفی بیشتر رضایت داشته باشند، انگیزش آنان هم برای یادگیری و انجام آن تکلیف بیشتر می‌شود. ممکن است این رضایت به صورت درونی باشد و یادگیرنده از خودش خشنود شود یا اینکه بیرونی باشد و یادگیرنده تقویتی دریافت کند و باعث رضایت‌مندی وی شود. در طراحی راهبرد رضایت، طراح با این سؤال روبه‌رو می‌شود که آیا یادگیرندگان از نتیجه کار خود راضی هستند؟

پی‌نوشت

1. Keller's instructional design model
2. Leshin
3. pollock
4. Reigluth
5. attention
6. relevance
7. confidence
8. satisfaction

منابع

۱. دیویس، آر کی (۱۳۷۳). مدیریت یادگیری یحیی در تکنولوژی آموزشی. ترجمه داریوش نوروزی و محمدحسن امیر تیموری. راهگشا. شیراز.
۲. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۸). روان‌شناسی پرورشی نوین، روان‌شناسی یادگیری و آموزش. دوران. تهران.
۳. فردانش، هاشم (۱۳۸۴). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی. چاپ هفتم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۴. لشین، سینتیا بی. پولاک، جولین؛ رایگلوت، چارلز. ام. راهبردها و فنون طراحی آموزشی. ترجمه هاشم فردانش. سمت. تهران.
5. Cooke, K.N. (2008). A study of educational blogging environment in the context of the ARCS model. Unpublished doctoral dissertation, University of Virginia.
6. Hirde, B.P. (2004). The role of motivational design in health education: An examination of computer based education on women. smoking and helth Unpublished doctoral dissertation, University of Toronto.
7. Huet, J. B. (2006). The effects of ARCS-based confidence strategies on learner confidence and performance in distance education. Unpublished doctoral dissertation, University of North Texas.
8. Keller, J. (2000). How to integrate Learner motivation planing into lesson planning: The ARCS model approach. Florida State University.
9. Shellnut, B.J. (1998). John Keller, A Motivating Influence in the Field of Instructional Systems Design. Wayne State University